

Agnieszka Wałęga
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

W kręgu badań nad dzieckiem i dzieciństwem

Stefania Walasek,
**Opieka i wychowanie małego dziecka
na łamach czasopism przełomu XIX i XX wieku,**
Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe,
Wrocław 2015, ss. 156.

Concerning the Research on a Child and Childhood

Stefania Walasek,
*Opieka i wychowanie małego dziecka
na łamach czasopism przełomu XIX i XX wieku,*
Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe,
Wrocław 2015, pp. 156.

Stefania Walasek, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, od kilku lat interesuje się problematyką opieki nad dziećmi w kontekście historycznym. Świadczą o tym nie tylko jej publikacje naukowe¹, ale także fakt, że jest redaktorem naczelną czasopisma pt.

¹ Por. m.in.: S. Walasek, *Opieka nad dziećmi i młodzieżą w Wilnie (1900–1940)*, w: *Opieka nad dziećmi i młodzieżą. Studia z dziejów oświaty w XX wieku*, Kraków 2008; też, *Wakacyjna opieka nad dziećmi ukraińskimi w województwach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej*, w: *Rozwój polskiej i ukraińskiej myśli pedagogicznej na przestrzeni XIX–XX wieku*, red. A. Haratyk, Wrocław 2011, s. 213–228; też, *Rodzina i jej obowiązki wobec najmłodszych na łamach prasy przełomu XIX i XX wieku*, w: *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą XIX i początków XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2013, s. 175–186; też, *Nauczycielki i działaczki oświa-*

SPI Vol. 19, 2016/2
ISSN 2450-5358
e-ISSN 2450-5366

Reviews

Recenzje

„Wychowanie w Rodzinie” oraz organizuje cykliczne konferencje naukowe na taki właśnie temat². Można zatem stwierdzić, że recenzowana publikacja stanowi swoiste podsumowanie badań Autorki w tym obszarze.

Tytuł pracy wskazuje, że jej zakres chronologiczny obejmuje przełom XIX i XX wieku, jednak we Wstępie Autorka nieco go poszerza, pisząc: „Przyjęty w tytule zakres czasowy opracowania wyznaczają jako datę początkową uruchomienie w roku 1838 w Warszawie sal ochrony, a jako datę końcową – wybuch I wojny światowej”³. Deklaruje też, że analizie poddała „liczne artykuły prasowe pochodzące z II połowy XIX i początków XX w.”⁴.

We Wstępie Stefania Walasek postawiła następujące pytania badawcze: „Poprzez jakie formy instytucjonalne realizowano zadania opiekuńcze i wychowawcze adresowane do małego dziecka? W jakim zakresie podejmowane działania wspierały rozwój dziecka? Czy stanowiły istotne wsparcie rodziny, zarówno w wymiarze materialnym, jak i pedagogicznym? Jaki był wkład polskich pedagogów w tworzenie teorii pracy opiekuńczo-wychowawczej z małym dzieckiem?”⁵.

By odpowiedzieć na powyższe pytania, Autorka przeprowadziła wnikliwą kwerendę polskich czasopism z okresu XIX i początków

towe w służbie dziecka na przełomie XIX i XX wieku, w: Czas na wychowanie: złożona realność wychowania, red. B. Piątkowska, Wałbrzych 2013, s. 17–30; też, Ukraińskie przedszkola i ogródki dziecięce w świetle polskich przepisów szkolnych i ich działalność w Lwowskim Okręgu Szkolnym w latach II RP, w: Rozwój polskiej i ukraińskiej teorii i praktyki pedagogicznej na przestrzeni XIX–XXI wieku, t. 3: Dziecko w teorii i praktyce pedagogicznej, red. A. Haratyk, I. Myshchysyn, Wrocław 2014, s. 83–98; też, Przedszkola żydowskie na terenie lwowskiego i wileńskiego Kuratorium Okręgu Szkolnego w latach Drugiej Rzeczypospolitej, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2014, nr 2(4), s. 55–68; też, Ochronki i przedszkola w Wileńskim Okręgu Szkolnym w latach II RP, w: Wzrastać w cieniu historii: dzieci i młodzież w instytucjach edukacyjnych w Polsce (1918–1989), red. E. Gorloff, (Szkoła – Państwo – Społeczeństwo, t. 7), Toruń 2015, s. 49–64.

² Ostatnia, IV już międzynarodowa konferencja odbyła się w maju 2016 roku w Szklarskiej Porębie, jej temat przewodni dotyczył *Rodziny w sytuacji konfliktów i zagrożeń* i jak zwykle obejmował zarówno konteksty historyczne, jak i współczesne. Dotychczas ukazało się także 11 tomów czasopisma „Wychowanie w Rodzinie” (tom pierwszy wydano w 2011 roku).

³ S. Walasek, *Opieka na dziećmi*, dz. cyt., s. 11.

⁴ Tamże, s. 9.

⁵ Tamże.

XX wieku. Na liście analizowanych periodyków znalazły się zarówno sztandarowe pisma pedagogiczne wydawane na terenach zaboru rosyjskiego, pruskiego i austriackiego, takie jak „Przegląd Pedagogiczny”, „Szkoła Polska” czy „Szkoła”, jak i prasa lokalna czy codzienna.

Uzasadniając wybór prasy jako głównego źródła, Stefania Walasek wskazała na kilka czynników⁶. Po pierwsze, historycy wychowania od wielu lat prowadzą z sukcesami tego typu badania. Jeżeli uwzględnimy jeszcze fakt, że materiały archiwalne często są niekompletne, a wiek XIX i XX to okres dynamicznego rozwoju czasopiśmiennictwa na ziemiach polskich, to wybór ten był ze wszech miar słuszny. Jak wynika z badań Autorki, „Czasopisma prezentują obszerny ogląd sytuacji opieki nad dzieckiem w trzech zaborach i ukazują sposoby ich rozwiązywania oraz pokonywania różnych trudności np. organizacyjnych, kadrowych czy finansowych”⁷. To na ich łamach „Przywoływano konkretne formy opieki (całkowitej i częściowej), odwoływano się do wzorcowych instytucji, uwzględniano potrzebę wsparcia dziecka i jego rodziny, przedstawiano autorskie poglądy formułowane z pozycji pedagogiki, psychologii, medycyny i higieny”⁸.

Jednocześnie w bibliografii nie zabrakło materiałów archiwalnych (pochodzących ze zbiorów Centralnego Państwowego Ukraińskiego Archiwum Historycznego we Lwowie oraz z Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Wilnie) oraz źródeł drukowanych i opracowań dotyczących opieki i wychowania małego dziecka na ziemiach polskich w XIX i początkach XX wieku. Tak bogata baza źródłowa oraz dotychczasowe doświadczenia badawcze Stefani Walasek pozwoliły odpowiedzieć na wszystkie pytania badawcze postawione we Wstępie pracy. Szkoda, że Autorka w bibliografii wymieniła tylko jedną własną publikację, ma przecież już spory dorobek w tym zakresie.

Recenzowana książka składa się z sześciu rozdziałów. Pierwszy z nich dotyczy „działań podejmowanych na rzecz tworzenia i upowszechniania ochronek na ziemiach polskich” (s. 35–76) i obejmuje

⁶ Szczególnie dotyczy to ośrodka łódzkiego i organizowanych w Uniwersytecie Łódzkim cyklicznych konferencji naukowych poświęconych czasopiśmiennictwu pedagogicznemu oraz powstających w ich wyniku serii publikacji pod redakcją Iwonny i Grzegorza Michalskich.

⁷ Tamże, s. 10.

⁸ Tamże.

zarówno prezentację ekonomicznych i społecznych uwarunkowań sytuacji dziecka w II połowie XIX wieku, jak i przykłady pracy konkretnych ochronek na terenach trzech zaborów. W przypadku zaboru rosyjskiego szczególną uwagę poświęcono inicjatywom Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynnego czy wileńskiego Polskiego Towarzystwa Oświata. Na terenach zaboru pruskiego wskazano, poza działaniami Augusta Cieszkowskiego i Edmunda Bojanowskiego, pracę Stowarzyszenia opieki nad dzieckiem „Warta” czy Towarzystwa opieki nad dziećmi katolickimi w Poznaniu. Natomiast w Galicji Autorka zauważyła, jak ważną rolę w tym zakresie odegrały m.in. lwowskie Towarzystwo ochronek chrześcijańskich dla małych dzieci czy Komitet ochron dla małych dzieci w Krakowie.

W rozdziale drugim Stefania Walasek skupiła się na „pedagogicznych aspektach częściowej opieki i wychowania małego dziecka” (s. 77–88). Zaprezentowała poglądy, jakie na ten temat wyrażali polscy pedagodzy, poczynając od Andrzeja Frycza Modrzewskiego i działaczy Komisji Edukacji Narodowej, poprzez m.in. Stanisława Jachowicza, Augusta Cieszkowskiego, Edmunda Bojanowskiego, Ewarysta Estkowskiego, Bronisława Ferdynanda Trentowskiego, po Jana Władysława Dawida i Stanisława Karpowicza.

Rozdział trzeci ukazuje działalność „ogródków froeblovskich na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku” (s. 89–108). Wskazuje, że ich początków należy szukać w tzw. salach ochron, oddziałach froeblovskich przy ochronekach czy zakładach gimnastyki, zabaw i rzemiosł dla dzieci i młodzieży, szkołach gimnastycznych, zakładach pożytecznych zajęć i gier dla dzieci.

W rozdziale czwartym opisano „aktywność zorganizowanego ruchu kobiecego na rzecz opieki i edukacji najmłodszych” (s. 109–117). Wśród organizacji i towarzystw, które podejmowały działania w tym zakresie, Stefania Walasek wskazała m.in. Związek Polsko-Katolickich Towarzystw Dobroczynnych, Zjednoczone Koło Ziemianek, Związek Małopolskich Ziemianek, Koło Pań Towarzystwa Szkoły Ludowej, Związek Towarzystw Kobiety na Górnym Śląsku czy Polski Związek Niewiast Katolickich.

Rozdział piąty przedstawia przedszkole jako „nowoczesną formę edukacji dziecka” (s. 118–122). Była ona propagowana głównie przez Marię Weryho-Radziwiłłowiczową i stworzone przez nią Towarzystwo Wychowania Przedszkolnego. Autorka ukazuje także wkład,

jaki w propagowanie tych instytucji wnieśli Fryderyka z Zielonków Grottowa oraz Stanisław Karpowicz.

Pracę zamyka rozdział szósty, w którym Autorka wymienia „inne formy opieki i wychowania” (s. 123–129). Znalazły się wśród nich żłobki, parki gier i zabaw dla dzieci i młodzieży, czyli słynne galicyjskie ogrody jordanowskie i warszawskie ogrody im. W.E. Raua.

Książkę uzupełniają indeksy (nazw geograficznych oraz nazwisk), a także angielskie tłumaczenie Wstępu oraz tytułów poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów.

Pracę czyta się dobrze, głównie ze względu na zastosowaną w niej narrację, w której informacje natury ogólnej uzupełnione zostały wnikliwie dobranymi i interesującymi cytatami z analizowanych czasopism. Autorka stosuje ujęcia syntetyczne oraz umiejętnie łączy ze sobą poszczególne zagadnienia, co wpływa na pozytywne końcowe wrażenie czytelnika. Otrzymuje on bowiem przegląd wszelkich koncepcji teoretycznych oraz praktycznych działań, podejmowanych w celu otoczenia najmłodszych dzieci opieką i zapewnienia im właściwego wychowania, jakie podejmowano na ziemiach polskich w okresie XIX wieku i w pierwszych latach wieku XX. Wyraźnie może też dostrzec różnice pomiędzy konkretnymi propozycjami i wynikającymi z nich uwarunkowaniami organizacji poszczególnych placówek zakładanych dla dzieci, które nie ukończyły 7–8 roku życia. Wszystko to ukazane zostało na szerszym tle przemian społecznych i gospodarczych doby zaborów.

Z pewnością publikacja Stefanii Walasek wzbogaca dotychczasowy dorobek polskiej historiografii w zakresie dziejów wychowania przedszkolnego oraz stanowi kolejny dowód na to, że prasa wciąż stanowi dla badaczy dziejów oświaty cenne źródło. Warto polecić ją osobom zainteresowanym tą problematyką.

BIBLIOGRAFIA

- Walasek S., *Opieka nad dziećmi i młodzieżą w Wilnie (1900–1940)*, w: *Opieka nad dziećmi i młodzieżą. Studia z dziejów oświaty w XX wieku*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.
- Walasek S., *Wakacyjna opieka nad dziećmi ukraińskimi w województwach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej*, w: *Rozwój polskiej i ukraińskiej myśli pedagogicznej na przestrzeni XIX–XX wieku*, red. A. Haratyk, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2011.

- Walasek S., *Rodzina i jej obowiązki wobec najmłodszych na łamach prasy przełomu XIX i XX wieku*, w: *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą XIX i początków XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2013.
- Walasek S., *Nauczycielki i działaczki oświatowe w służbie dziecka na przełomie XIX i XX wieku*, w: *Czas na wychowanie: złożona realność wychowania*, red. B. Piątkowska, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa, Wałbrzych 2013.
- Walasek S., *Ukraińskie przedszkola i ogródki dziecięce w świetle polskich przepisów szkolnych i ich działalność w Lwowskim Okręgu Szkolnym w latach II RP*, w: *Rozwój polskiej i ukraińskiej teorii i praktyki pedagogicznej na przestrzeni XIX–XXI wieku*, t. 3: *Dziecko w teorii i praktyce pedagogicznej*, red. A. Haratyk, I. Myshchysyn, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2014.
- Walasek S., *Przedszkola żydowskie na terenie lwowskiego i wileńskiego Kuratorium Okręgu Szkolnego w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2014, nr 2(4).
- Walasek S., *Ochronki i przedszkola w Wileńskim Okręgu Szkolnym w latach II RP*, w: *Wzrastać w cieniu historii: dzieci i młodzież w instytucjach edukacyjnych w Polsce (1918–1989)*, red. E. Gorloff, (Szkoła, Państwo, Społeczeństwo, t. 7), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr hab. Agnieszka Wałęga, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk Pedagogicznych, Katedra Teorii Wychowania
awalega@umk.pl